

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін

Дипломна робота
(бакалавра)

**на тему: «РОЗВИТОК ФЕРМЕРСЬКОГО РУХУ ТА ЙОГО ПРАВОВА
ПІДТРИМКА В УКРАЇНІ»**

Студентки 4 курсу
історичного факультету
групи IstP1-B18z
Гуральської Алли Вікторівни

Кам'янець-Подільський – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Наукова та методична література.....	7
1.2. Джерела	9
Висновки до розділу	11
РОЗДІЛ 2. ПОЧАТОК СТАНОВЛЕННЯ ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ.....	12
2.1. Другий етап становлення фермерського руху	15
2.2. Третій період становлення фермерського господарства.....	17
2.3. «Мораторні роки» земельної реформи	24
2.4. Розвиток агрокомпаній в умовах російської агресії.....	29
2.5. Четвертий етап становлення фермерського господарства.....	31
РОЗДІЛ 3. ФЕРМЕРСТВО В ОСТАННІ ДЕСЯТИЛІТТЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ	35
3.1. Фермерське господарство з початку президенства В. Зеленського, і його розвиток у процесі війни росії проти України	35
3.2. Наслідки війни для експорту	37
3.3. Правова підтримка уряду України у воєнний час	40
РОЗДІЛ 4. ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА, ПРОБЛЕМИ ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ.....	48
4.1. Важливість фермерського господарства в Україні.....	54
4.2. Перспективи розвитку фермерського господарства.....	63
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Сучасному фермерському руху в Україні вже більше 30 років. Перші прототипи фермерських господарств у сучасній Україні почали з'являтися наприкінці 80 років минулого століття. Кінець 80-х, початок 90-х років часи великих змін та перетворень. Реформи в економіці. **На початку 90-х років стартувала земельна реформа в Україні.**

Сільське господарство в Україні найбільш динамічно розвивається на протязі останніх років та є локомотивом розвитку економіки у сучасних умовах. Вагомий вклад сільського господарства у валовому продукті та експорті країни. Це обумовлено дією різних факторів впливу серед яких є те, що державою зроблено реальні кроки з формування нової аграрної політики. Але багато питань з формування стратегічних питань аграрного розвитку є не вирішеними, потребують подальшого обговорення. Так, на сучасному сільськогосподарському ринку України функціонує багато різних форм господарювання, темпи розвитку яких не є однаковими та різних етапах формування аграрного ринку. При цьому спостерігається також диференційовані ступінь впливу та підтримка їх державою, які потребують відповідного корегування з урахуванням тенденцій розвитку різних секторів сільського господарства та сільського розвитку.

Дослідження вітчизняних учених, досвід і практика організації світового сільськогосподарського виробництва свідчать, що одними найбільш ефективними господарствами, що ґрунтуються на принципах підприємницької діяльності, належить фермерським господарствам. Підприємницькі структури аграрної сфери економіки, у тому числі і фермерські господарства, у процесі своєї діяльності стають учасниками конкурентної боротьби за споживача і можливість їх виживання залежить від здатності ефективно та в комплексі використовувати всі свої переваги над конкурентами. Забезпечення ефективного розвитку фермерських господарств вимагає розробки відповідних заходів, які б дозволили їм пристосовуватись до змін існуючого ринкового середовища та посилення конкуренції

Актуальність дипломної роботи полягає у тому, що сільське господарство – одна з основних галузей матеріального виробництва, що відіграє важливу роль у житті суспільства. Тому відроджене українське село і селянство є одне з найважливіших завдань нашої молоді незалежної держави, зважаючи на важкий час у якому зараз перебуває Україна, а саме війна Росії проти нашої держави, є дуже важливо дослідити питання фермерського господарства і показати, що Україна займає важливе місце на міжнародній арені і забезпечує своїм продовольством значну частину країни.

Об’єкт дослідження – аграрний сектор незалежної України.

Предмет дослідження – сукупність організаційно-економічних взаємин, що склалися у процесі формування і розвитку і правового забезпечення фермерських господарств в кінці 1991 – 2022.

Мета дипломної роботи полягає у висвітленні правової частини фермерського руху в Україні, визначити порядок створення і причини діяльності, обґрунтувати особливості правового регулювання. Виходячи з мети можна сформулювати **завдання**:

- проаналізувати джерельну базу та історіографію проблеми;
- розкрити основні етапи становлення фермерського руху, його правова підтримка, успіхи і невдачі за часи становлення незалежності України і до наших часів;
- визначити важливість підприємницької діяльності громадян, виготовлення товарно і сільськогосподарської продукції для нашої держави, і її діяльність за кордоном;
- вказати закони і підзаконні акти, які регулюють діяльність фермерського руху в Україні:
- проаналізувати і зазначити праці, джерельну базу науковців, які досліджували питання фермерського руху:
- виділити основні перспективи розвитку фермерського руху в Україні під час і після подій, що відбуваються в країні, воєнного вторгнення Росії в

Україну, як в такий непростий час Україні вдається забезпечувати громадян нашої країни і зарубіжжя продовольством:

➤ проаналізувати з якими складнощами стикався фермерський рух, і які перспективи його розквіту і покращень у майбутньому.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період 1991-2022 рр. Нижня межа дослідження обумовлена здобуттям незалежності і виникненням необхідності реформування аграрного сектору України. Верхній рубіж дослідження пов'язаний із сучасним розвитком фермерського руху в Україні на основі існуючої законодавчої бази і можливості її вдосконалення.

Територіальні рамки дослідження охоплюють територіальні межі незалежної України визнані міжнародною спільнотою.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають загальні принципи логіки, історизму та об'єктивності, система загальнонаукових дослідницьких методів системного та структурно-функціонального аналізу, а також історичний, логічний, порівняльний методи.

Теоретичне і практичне значення дослідження полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані істориками, політологами, політиками, місцевими краєзнавцями у подальшій науковій та практичній розробці проблем аграрної історії України, а також при розробці нормативних курсів з історії України, спецкурсів з історичного краєзнавства.

Провідні положення і умовиводи, фактичний матеріал може бути використаний для наступного дослідження даної теми і суміжної проблематики, для осмислення особливостей впровадження ринкових взаємовідносин та подальшого їх розвитку в сільськогосподарському виробництві, зокрема, в фермерському господарстві. Одночасно матеріали з розвитку фермерського руху кінця ХХ – початку ХХІ ст. можуть бути використанні для підготовки спецкурсів та семінарських занять, у вузівських курсах навчальних дисциплін економічного та історичного циклу.

Апробація результатів дослідження. Подане до розгляду дослідження пройшло апробацію у вигляді виступу на звітній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками науково-дослідної роботи у 2019 р., а також на

попередньому захисті на кафедрі архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін.

Структура роботи. Складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків в кінці роботи і списку використаних джерел та літератури (загалом 60 позицій).

ВИСНОВКИ

Отже, ми визначили, що фермерські господарства є невід’ємною формою підприємницької діяльності України. Становлення фермерського господарства і його розвиток пройшов чимало етапів, багато реформ було проведено задля більшою мірою покращення його діяльності. Разом з сільським господарством, фермерським, розвивалася і Україна, ми визначили це і у часи 1991 року і до цього часу вже 2022 року. При написанні дипломної роботи ми визначили і розкрили основні етапи становлення фермерського руху і його правову підтримку в Україні, починаючи з 90 х років і прийняття ЗУ « Про фермерські господарства» . фермерські господарства мають всі передумови для розвитку, а їх розвиток залежить від стабільності, як політичного так і економічного характеру. Уряд повинен створювати сприятливі умови для їх діяльності, а сам фермер зобов’язаний дотримуватись принципу - отримання прибутку при збереженні і нарощуванні родючості ґрунтів, високої продуктивності земельних ресурсів, охорони земель від антропогенних та природних явищ.

Подальше утвердження фермерства як укладу може бути забезпечене лише на основі побудови стратегії його подальшого розвитку з урахуванням сучасного його стану, різноманітності типів фермерських утворень та в контексті подальшого розвитку сільського господарства. Основою її побудови є: існуючий стан розвитку господарств, можливості розширення виробничого потенціалу за рахунок пошуку відповідних ресурсів; оточення функціонування господарств, передусім такі його елементи, як очікування суспільства, ситуація на ринках збуту, конкуренція, економічна політика (інфляція, податкова і митна політики), політична і соціальна ситуації. Згідно з проведеними дослідженнями інвестиції фермерських господарств доцільно концентрувати на таких напрямках: – оновлення технічного парку й придбання новітнього обладнання; – впровадження інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції; – реалізація інвестиційних проектів із придбання сільськогосподарської техніки – комбайнів, тракторів, автомобілів, сівалок та іншої техніки, будівництва сімейних молочних та інших ферм тощо; – спрямування частини інвестицій на розвиток технологічної та виробничої

інфраструктури, насамперед у будівництво об'єктів для приймання, доробки та зберігання сільськогосподарської продукції, а також розвиток добровільних об'єднань фермерських господарств; – придбання комп'ютерної техніки і долучення господарств до глобальних телекомунікаційних інформаційних й обчислювальних ресурсів; – спрямування частини інвестицій на участь у виставках, ярмарках, аукціонах, конференціях, семінарах й інших представницьких заходах; – реалізація інвестиційних проектів з виробництва несільськогосподарських видів продукції та розвитку сільського зеленого туризму (агротуризму).

Враховуючи вагомість державної інвестиційної підтримки фермерським господарствам у довгостроковій перспективі, необхідно забезпечити розвиток по наступних основних напрямках: – збільшення обсягів прямого інвестування фермерських господарств; – часткова компенсація банківських відсотків за наданий фермерським господарствам інвестиційний кредит на придбання сільськогосподарських земель, придбання техніки новостворюваними фермерськими господарствами, особливо створених у формі фізичних осіб-підприємців; – часткова виплата відсотків за кредитами з метою ліквідації наслідків стихійних лих; – гарантування сплати інвестиційних кредитів фермерськими господарствами, у тому числі і за лізинг новітніх машин та обладнання; – дотації на впровадження новацій у сільськогосподарському виробництві, екологічно чистої продукції, а також по захисту рослин, догляду за внутрішньогосподарськими меліоративними системами, боротьбі з інфекційними захворюваннями тварин тощо; – фінансова підтримка наукових досліджень та їх впровадження у господарствах малого і середнього агробізнесу; – часткову компенсацію вартості дизельного палива фермерським господарствам; – доплата фермерським господарствам за вироблену продукцію; – фінансова допомога об'єднанням товаровиробників; – стимулювання експорту сільськогосподарських продуктів.

Разом з тим, для більш динамічного розвитку сучасного аграрного сектору поряд з впливом вищеназваних факторів вельми суттєвим є реалізація завдання

з адаптації сільського господарства України до вимог, які закладені Угодою про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Питання стандартизації та сертифікації сільськогосподарської продукції, їх застосування фермерськими господарствами, а також відповідність до європейських вимог є нагальними у сучасних умовах в Україні. Але висвітлення цих питань потребує окремих подальших досліджень.

А зважаючи на ситуацію в країні, що війна ще не закінчена то говорячи про перспективи розвитку, можна сказати, що боротьба за свободу України велася завжди, і на наше покоління випала така доля, але за нами правда, з нами майже весь світ. Я вірю в нашу країну, і кожного українця, якщо в умовах війни фермери виконують свої обов'язки і садять різні культури вдягаючи броніжелет, ризикуючи життям, то після перемоги ми докладемо максимум зусиль на відбудову нашої країни, для цього звичайно потрібна єдність кожного українця, підтримка уряду, підтримка світових спільнот, якщо слухати наших експертів то ресурси для подальшої відбудови ми маємо, і є всі перспективи мати їх більше, тому віримо у майбутнє, Україна починається з кожного з нас!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. Джерела:

1. Господарський кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – С. 144. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві України» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. – № 32. – С. 453. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/400-12>
3. Закон України від 14 лютого 1992 р. № 2114-ХІІ «Про колективне сільськогосподарське підприємство» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 20. – С. 272. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2114-12>
4. Закон України від 19 червня 2003 р. № 973-IV «Про фермерське господарство» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003. – № 45. – С. 363. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/973-15>
5. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016. – № 21. – С. 406. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1067-19>
6. Закон України «Про селянське (фермерське) господарство» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. – № 14. – С. 186. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2009-12/ed19911220>
7. Сімейний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14%23Text>
8. Земельний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. – № 3-4. – С. 27. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

II. Література:

9. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 5) / За ред. П.Т. Каблука та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 647 с.
10. Амонс С. Фермерські господарства та їх роль у розвитку аграрного сектору економіки. ЕКОНОМІКА.ФІНАНСИ.МЕНЕДЖМЕНТ: актуальні питання науки і практики. 2019. №5. С. 17—28.
11. Артеменко А.М. Організаційно-економічні основи розвитку фермерських господарств: монографія / А.М. Артеменко. – К.: Ін-т аграр. економіки, 2008. – 270 с.
12. Балян А.В. Виробництво сільськогосподарської продукції у селянських (фермерських) господарствах області / А.В. Балян, Е.В. Спаський // Економіка АПК. – 1999. – № 9. – С. 29-34.
13. Бугуцький Ю.О. Розвиток фермерських господарств в Україні / Ю.О. Бугуцький // Економіка АПК. – 1998. – № 6. – С. 25-28.
14. Бурдейний І.М. Фермерство як ефективна форма господарювання на селі / І.М. Бурдейний // Економіка АПК. – 1999. – № 5. – С. 22-25.
15. Вахович І.М. Регіональний вимір стимулювання розвитку малого підприємництва: монографія / І.М. Вахович, Ю.О. Шейко. – Луцьк: Вежа-Друк, 2016. – 272 с.
16. Горьовий В.П. Фермерство України: теорія, методологія, практика: монографія / В.П. Горьовий. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 540 с.
17. Горьовий В.П. Ефективність фермерських господарств лісостепової зони України / В.П. Горьовий. – К.: ННЦ «Ін-т аграр. економіки», 2007. – 64 с.
18. Гривківська О.В., Хлівна І.В. Джерела фінансового забезпечення розвитку малих фермерських господарств / О.В. Гривківська, І.В. Хлівна // Актуал. пробл. економіки. – 2008. – № 7. – С. 154-163.
19. Groshov S. Сучасний етап розвитку фермерських господарств України. Український журнал прикладної економіки. 2018. Т. 3. № 3. С. 186—194.

20. Громадські об'єднання: їх роль у суспільно-політичному і соціально-економічному житті країни / [Джос Ф.Х., Гончарук Н.Б., Каденюк О.С. та ін.] – К.: «ВІПОЛ», 1997. – 194 с.
21. Добрава Н.В., Осипова М.М. Проблеми розвитку фермерських господарств України/ Добрава Н.В., Осипова М.М. //Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (23-24 червня 2016 р. м. Одеса). – Одеса, ОНЕУ, 2016. – С. 127-128.
22. Єранкіна О.О. Маркетинг в АПК України в умовах глобалізації: монографія / О.О. Єранкін. – К.: КНЕУ, 2009. – 419 с.
23. Заячук М.Д. Геопросторова організація фермерського укладу України: монографія / М.Д. Заячук. – Чернівці: Букрек, 2015. – 519 с.
24. Збарська А.В. Управління розвитком малих форм господарювання на селі: монографія / Збарська А.В., Талавиря О.М. – Ніжин, 2015. – 447 с.
25. Збарський В.К. Державна підтримка сільського господарства / В.К. Збарський, В.П. Горьовий // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 74-80.
26. Збарський В.К. Розвиток різноукладності в аграрному секторі України / В.К. Збарський, А.В. Збарська // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2014. – № 4. – С. 107-115.
27. Збарський В.К. Вклад фермерських господарств у розвиток економіки сільських регіонів / В.К. Збарський, А.В. Збарська // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2013. – № 6. – С. 33-38.
28. Збарський В.К., Мацибора В.І., Чалий А.А. та ін. Економіка сільського господарства: навчальний посібник для ВНЗ / В.К. Збарський, В.І. Мацибора, А.А. Чалий / За ред. Збарського В.К., Мацибори В.І. – К: Каравела, 2010. – 213 с.
29. Кирилов Ю.Є. Концептуальні засади конкурентоспроможного розвитку аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації: Ю.Є. Кирилов; Держ. вищ. навч. закл. «Херсон. держ. аграр. ун-т». – Херсон: Олді-плюс, 2015. – 419 с.
30. Колокольчикова І.В. Ринкові фактори підвищення ефективності селянських (фермерських) господарств // Схід. – 2003. – № 2 (52). – С. 33-36.

31. Копитко В.І. Особливості розвитку фермерських господарств у західному регіоні України // Економіка АПК. – 2002. – № 12. – С. 49-54.
32. Кропивко М.Ф. Напрями удосконалення державного управління аграрним сектором в умовах децентралізації влади та дерегуляції господарської діяльності / М.Ф. Кропивко, М.М. Ксенофонов, Н.В. Хміль // Економіка АПК. – 2015. – № 3. – С. 5-14.
33. Кропивко О.М. Громадські об'єднання України в умовах реформування аграрного сектора АПК (1991-1996 роки): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / О.М. Кропивко. – К., 1997. – 24 с.
34. Крупка Ю.М. Аграрне право України: навч. посіб. для дистанційного навчання / Ю.М. Крупка; за наук. ред. Н.Р. Малишевої. – К.: Університет «Україна», 2006. – 160 с.
35. Кукса І.М. Механізм державного регулювання інноваційного розвитку АПК: монографія / Кукса І.М.; ВНЗ «Нац. акад. упр.». – Київ: СІК ГРУП УКРАЇНА, 2014. – 327 с.
36. Кулинич П. Правові питання створення та діяльності фермерських господарств [Текст] / П. Кулинич. // Юридична Україна. – 2003. – № 11. – С. 62-65.
37. Липчук В.В. Фермерські господарства: стан, проблеми та стратегії розвитку: монографія / В.В. Липчук, Л.Б. Гнатишин, О.М. Кордоба. – Л., 2012. – 236 с.
38. Макаренко П.М. Економічне відтворення аграрного виробництва в умовах ринку: монографія / П.М. Макаренко, Т.В. Попова. – Мелітополь: Вид-во «Люкс». – 2011. – 348 с.
39. Макаренко П.М. Фермерські господарства України – до 20-річного ювілею / П.М. Макаренко, Л.Л. Мельник // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 16-24.
40. Малахай Г.А. Форми та методи оцінки результативності бюджетування фермерських господарств / Г.А. Малахай // Економіка: проблеми теорії та

практики. Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – Т. IV. Вип. 218. – С. 1075-1085.

41. Мармуль Л.О. Ефективність підприємницької діяльності фермерських господарств: монографія / Л.О. Мармуль, О.Л. Гальцова. – К.: ННЦІАЕ, 2006. – 204 с.

42. Махортов Ю.О., Дмитренко В.Л. Сучасний стан і перспективи розвитку фермерства в Україні // Вісник аграрної науки. – 2003. – № 6. – С 73-76.

43. Мельник Л.Ю. Фермерські господарства: проблеми ефективного функціонування та розвитку / Л.Ю. Мельник, О.Е. Ільченко // Держава та регіони. Серія. Економіка та підприємництво. – 2012. – Вип. 2. – С. 131-134.

44. Михасюк І. Регулювання національної економіки в екстремальних умовах (в умовах війни) / І.Михасюк, В. Чаус. – Львів: Априорі, 2016. – 212 с.

45. Михасюк І. Розвиток приватних агроформувань і подолання аграрної кризи // Економіка України. – 2000. – № 8. – С 62-65.

46. Мохненко А.С. Виникнення, еволюція та сутність фермерських господарств / А.С. Мохненко // Таврійський науковий вісник. ХДАУ. – Херсон, 2009. – Вип. 62. – С. 299-306.

47. Назаркевич О.Б. Перспективні орієнтири сталого розвитку малого аграрного підприємництва / О. Назаркевич, М. Терехух // Формування ринкової економіки в Україні. – Вип. 36. – 2016. – С. 113-116.

48. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві: [стат. бюл.] / за ред. О.М. Прокопенко; Держ. служба статистики України. – К., 2015. – 45 с.

49. Нелеп В. Оцінка експортних можливостей агропродовольчого комплексу України / В. Нелеп // Економіка України. – 2011. – № 9. – С. 54-63.

50. Нечитайло В.В. Селянське господарство фермерського типу в Україні: історія і сучасність. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2004. – 436 с.

51. Організація і функціонування фермерських господарств: Навч. посіб. / П.К. Бечко, А.Ф. Бурик, І.А. Бутило, О.М. Геркіял, З.М. Грицаєнко, Б.С. Гузар, В.О. Єщенко, Н.І. Загребельна, Т.Е. Кучеренко; Уман. с.-г. акад. – К.: Нічлава, 1999. – 179 с.

52. Організація селянських (фермерських) господарств / М.Г. Лобас, А.В. Македонський, Д.Є. Беляєв, О.В. Грищенко. – К.: Агроінком, 1998. – 283 с.
53. Пахольчук О.І. Розвиток землекористування селянських (фермерських) господарств / О.І. Пахольчук // Економіка АПК. – 1997. – № 12. – С. 22-24.
54. Плєсняєва С.М. Ефективність формування фермерських господарств // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2003. – № 4. – С. 161-165.
55. Семчик В.І. Правові засади інноваційного розвитку в сільському господарстві України: монографія / В.І. Семчик, Ю.Л. Бошицький, Д.В. Бусуйок, О.В. Гафурова, В.М. Єрмоленко. – К.: Юрид. думка, 2010. – 455 с.
56. Сільськогосподарські кооперативи: теорія і практика: монографія / [О.В. Ульянченко та ін.]; Харків. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка. – Харків: Смугаста типографія, 2015. – 273 с.
57. Трегобчук В.М. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти) / Інститут економіки НАН України. – К., 2003. – 260 с.
58. Табінський В.А., Колєсник Є.О., Сіліна І.С. Аналіз стану фермерських господарств в Україні. Молодий вчений. 2016. № 6 (33). С. 111–115.
59. Томич І.Ф. Терниста дорога українського фермера: до 20-річчя фермерського руху (історія становлення та розвитку АФЗУ). Київ : ВД «Авіцена», 2010. 288 с.
60. Фермерське господарство: правові засади створення, функціонування та припинення [Текст]: навч.-практ. посібник / М.В. Шульга, В.П. Душман, П.Ф. Кулинич, В.Ю. Юркевич. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. – 464 с.
61. Черевко Г. Основні напрями і умови удосконалення державного регулювання земельних відносин / Г. Черевко, Г. Дудич // Аграрна економіка. – 2012. – Т. 5, № 1-2. – С. 136-146.
62. Шолойко А.С. Законодавче забезпечення державної фінансової підтримки страхування виробництва у фермерських господарствах / А.С. Шолойко // Економіка АПК. – 2010. – № 12. – С. 94-97.

63. Щурик М.В. Новітні основи модернізації участі держави в процесі організації використання, розподілу та охорони земельних ресурсів АПК: виклик глобалізації / М.В. Щурик // Економічний форум: науковий журнал. – Луцьк: Луцький національний технічний університет, 2014. – № 1. – С. 104-111.